A román nemzetiségi politika

Írta
SEBESTYÉN EDE

Budapest 1905
Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvallalata.

Bevezetés.

A román nemzetiségi kérdés hosszas vajúdás után a politikai események homlokterére lépett, s ezzel szükségessé vált alapos és minden oldalról való megismerése. Ennek a kis könyvnek azonban nem az a célja, hogy elvégezze a részletes megismertetés munkáját, csupán az, hogy főbb vonásokban, de azért lehetőleg sok oldalról világítsa meg.

Sajátságos jelensége politikai életünknek, hogy olyan nagyjelentőségű dologban, a milyen a román nemzetiség állandónak mondható mozgalma, nem tudunk egy véleményre jutni, s ezen az után egy állást is elfoglalni. A közvélemény, sőt a hivatásos politikusok egy része is

azt tartja, hogy az egész román mozgalom jelentőség nélkül való, szóra sem érdemes, más része meg agyrémeket lát. Vannak, a kik azt vallják, hogy egy ujjnyomással az egész mozgalmat megsemmisíthetjük, ismét mások csüggedten mondják, hogy már is elvesztettük a csatát. Az egyik épp oly kevéssé igaz, mint, a másik. Az igazság a középen, van.

De nemcsak mi vagyunk tájékozatlanok a román mozgalmak jelentősége felől, a románok sem tudják, hogy mi hogyan állunk velük szemben, a mi különben az előbbiből önként következik. Éppen azért, mivel a magyarság különféleképpen itéli meg a nemzetiségi mozgalmak jelentőségét, lényeges különbség van aiz állásfoglalásában is. Nemcsak olyan korszak, hanem még olyan esemény sem volt soha, a mely az egész magyarságot egy táborba, sorakoztatta volna a románokkal szemben. Volt idő, a mikor a nemzetiségi párt a függetlenségi párt fegyvertársa volt a parlamentben, mert mindenik a dualizmus ellen küzdött,

máskor meg a szabadelvűpárt szövetkezett, vele a függetlenségi pari ellen. Természetes dolog tehát, hogy a, románok, s általában a. nemzetiségek gondolkodóba estek ezek után, vájjon lehet-e államellenes az ö törekvésük, ha egyik magyar párt mindig szövetkezik velük? A magyar nemzet teljes szolidárissága a nemzetiségek külön törekvései, ellen: ez lett volna mindenkor a leghatásosabb fékezője a nemzetiségek mozgalmának, s a jövőre nézve is ez lehet a. legerősebb hatásn.

Román politikai programok.

Ha a románok mozgalmainak komolyságát és jelentőségét a valóságnak megfelelően akarjuk megítélni, ismernünk kell politikai programjaikat, a melyeket 1848 óta kiadtak. Nem valamennyit, ez sok lenne és fölösleges, de legalább a jelentősebbeket, azokat, a melyek bizonyos állomást jelentenek a román mozgalmakban.

Érdekes politikai dokumentumok ezek, szomorú bizonyságai annak, hogy a magyar nemzet szabadságtisztelete, nagylelkűsége és jóhiszeműsége, a melylyel a nemzetiségek fejlődésének útját egyengette, teljesen célttévesztett, mert nem barátokat, hanem versenytársakat szerzett vele. A földesúr megosztotta a

jószágát jobbágyaival, s ezek most föléje akarnak kerekedni.

A román politikai programok magva az, a melyet az 1848-ban május tizenötödikén Balázsfalván tartott impozáns népgyűlésen elfogadtak és esküvel is megerősítettek az összegyűlt románok. Ez a program a következő tizennégy pontból áll:

1. Az oláh nemzet politikai tekintetben nemzetiségi önállóságot kivan, hogy saját nevében, mint oláh nemzet szerepeljen és élvezze Erdélyben mindama jogokat, melyeket a többi nemzetek (magyarok, szászok, székelyek) gyakorolnak.

2. Évenkint általános oláh nemzetgyűlés hivassék egybe.

3. A törvénycikkekben és a többi nemzetek nyelvén románoknak, ne pedig oláh, wallach, vagy bloch néven hivassanak.

4. Az egyház számára teljes szabadság és függetlenség.

5. A jobbágyság eltörlése.

6. A marhatartásra szóló adó megszüntetése és az ércbányászati tizedek eltörlése.

7. A szólás-, sajtó- és gyülekezési szabadság.

8. Esküdtszék fölállítása.

9. A nép fölfegyvereztetése, -vagy- nemzetőrség alakítása.

10. A klérusnak az állami kincstártói való dotálása.

11. Oláh iskolák, gimnáziumok, teknikai, katonai és papnevelő intézetek fölállítása. Oláh egyetem alapítása.

11. Köztehervisélés.

13. Erdély alkalmas revíziója. Az Unió kérdésének mellőzése.

A. tizennegyedik pont tartalma ez: a románok nem ellenzik Erdély unióját, de ha ez előbb történnék meg, mint a románok az országgyűlésen megjelenhetnek* akkor tiltakoznak ellenie. Mivel a® országgyűlés csakugyan előbb mondta ki az uniót, mint a románok választók és választhatók lettek, ennélfogva, a románok nem ismerték el az uniót és tiltakoztak ellene Budapesten is, Bécsben is, de hasztalanul. A 48-iki törvények érvénytelenitése megakadályozta ugyan az egyesülés azonnal való végrehajtását, s az erdélyi országgyűlést még 1865-ben is összehívta az uralkodó, az egyesülés mindazonáltal mégis megtörtént a kiegyezéssel együtt. Ezt azonban a románok ma

sem ismerik el, a minthogy nem akarják Magyarország függetlenségét sem elismerni.

A balázsfalvi programot nyomon követte 1849-ben a bukovinai, erdélyi és magyarországi románok egyesült vezetőinek fölségfolyamod asa, a> melymek a románok kívánságait magában foglaló része Magyarországnak és Ausztriának népszövetséggé való átalakítását tervezi. Mint érdekes politikai és történelmi dokumentumot, közlöm ezt. is. A folyamodás, a melyet Olmützből küldtek Bécsbe, így szól:

Erdély nagyfejedelemség, a Bánság, Magyarország és Bukovina velük határos részének román nemzete, mely az összes nemzetek között a legrégibb és az általa lakott területen a legszámosabb is — száma negyedfél millió, — mióta az a nagy szerencse érte ezt az országot, hogy a kegyes osztrák Ház uralma alá került, mindig rendületlen hűséggel és ragaszkodással viseltetett a fenséges uralkodóház iránt, egy alkalmat sem mulasztott el, hogy ennek tettleges bizonyítékát ne adja, s nem riadt vissza semmi áldozattól a hazáért és a dinasztiáért, bár a többi nemzettől elnyomatva élt és feudális törvények-

kel megfosztatott mindazon jogoktól, melyek egy nemzetet megilletnek, sőt az elmúlt esztendőben a különválásra törekvő magyaroktól megsemmisítéssel fenyegettetett.

Mikor ezek a fanatikusok fegyvert ragadtak az osztrák állam fölforgatására, a monarkia keletén a *román nemzet volt az első, mely teljes erélylyel szembeszállt velük,* még pedig: 1. Az erdélyi románok a Balázsfalván 1848 május 15-én tartott gyűlésen a magyar törekvések ellen foglaltak állást. 2. A román bánsági ezred júliusban *megtagaáia az engedelmességet a magyar minisztériumnak* s az összbirodalom és a dinasztia szolgálatába állt. 3. Az első erdélyi román ezred régóta kivánt gyűlésén, szeptember 11-én, kijelentette, bogy ő felsége közvetetlen parancsnoksága alá helyezkedik. 4. A második román ezred szeptember 14-én *megtagadta a magyar minisztériumnak az engedelmességet,* az osztrák hadügyminiszter fönhatósága alá helyezkedett s egész erejét a monarkia egységének megvédésére ajánlotta föl. 5. Szeptember 25-én az egész nemzet nagyszerű nemzetgyűlésen a *magyar minisztérium ellen foglalt állást, kihirdette az osztrák császári alkotmányt* és az osztrák birodalmi minisztérium fönhatósága alá helyezkedett. 6. Októberben, mikor az erdélyi magyarok és székelyek csoportosultak, hogy forradalmat kezdjenek, a román nemzet 195.000 em-

bérből álló népfölkelő sereget szervezett, a katonai főparancsnokság hatalma alá állt s egy hónap alatt négyezer román újonccal kiegészítette az erdélyi sorezredeket. 1. Ugyanezt tették a bánsági románok, kik fölajánlották magukat a 3., 4., 5. és 6. zászlóalj megalakítására s annyi népfölkelőt bocsátottak a császári hadsereg rendelkezésére, a mennyi csak kellett.

Következzük ja veszteségeik fölsorolása, azután a kívánt jutalom:

1. Az osztrák állani összes románjainak egyesítése egységes önálló nemzetté Ausztria uralnia alatt, mint az Összbirodalom szerves részévé.

2. Önálló nemzeti közigazgatás politikai és egyházi tekintetben.

3. Az egész nemzetnek általános gyűlésbe való összehívása, minél előbb, szervezkedés végett; még pedig:

nemzeti főnök választása? kit ő felsége ercsit meg hivatalában, s kinek cimét is ő felsége határozza meg;

nemzeti közigazgatási tanács megválasztása, melynek román szenátus leszen a cime;

önálló, ő felségétől megerősítendő egyházi") választása, kinek a többi nemzeti püspök alárendelve lesz;

a románok községi és kerületi közigazgatásának szervezése;

a közoktatás szervezése s a szükséges iskolák fölállitása.

4. A nemzeti nyelv elfogadása a románokat illető összes ügyekben.

5. Az egész nemzetnek évenkint tartandó általános gyűlése, az időközben fölmerülő nemzeti ügyek elintézése végett.

6. A román nemzetnek lélekszám szerint való képviselete az osztrák birodalmi tanácsban.

7. Az osztrák birodalmi minisztériumban a román nemzeti érdekek képviseletére valamely szervezet létesitése.

8. Méltóztassék ő felségének a *románok nagyhercege* címet fölvenni.

A fölségfolyamodványt, melynek vakmerőségét az akkori helyzet magyarázza csupán, a többi közt Saguna András érsek, Mocsonyi János és Lucián, Hurmuzaki Eudoxiu, Laurián Trebojan és Macedonfi-Papp József is aláírták, mind olyan alakok, a kiknek a, további események irányításában is jelentős részük volt.

Alig érkezett Bécsbe a folyamodvány, s már nyomon követte egy másik, a melyet az osztrák kormányhoz küldtek. Ebben megmagyarázták a fölségfolya-

modványnak több tágabb értelmű pontját, s különösen az utolsót, a melynek jogi karakterét nem állapították meg. *A románok nagyhercege* cim ugyanis lehet pusztán cím, de lehet közjogi állás is, s erre nézve kellett a románoknak leginkább magyarázatot adni. Kijelentették tehát a Bécsbe küldött második folyamodványban, hogy ők ezt olyanféle méltóságnak gondolják, mint a horvát báné, a szerb vajdáé, vagy szász kómeszé. A magyarázat azonban fölösleges volt, mert Bécsben úgysem méltatták figyelemre az oláhok kívánságait.

Az abszolút korszak következő esztendeiben aztán lassankint megkaptak a románok több olyan szabadságot, a mit 1848-ban a magyar nemzet megadott nekik, s a melyeket e törvények érvénytelenítése miatt veszítettek el. E szabadságok között a nekik legértékesebb, a magyar állam nézőpontjából pedig a legveszedelmesebb a görög-keleti egyház kettéválasztása, mert ezzel megteremtették a román és a szerb nemzeti egyházat,

olyan autonómiával, a milyen sem a katolikus, sem a protestáns fegyházaknak nincs.

Azonban — evésközben jön meg az étvágy. \A románok 1872-ben Nagyszebenben értekezletet tartottak, a melyen igen heves vitatkozás fejlődött ki *om* aktivitás és a, passzivitás kérdésén. Végül abban egyeztek meg, hogy az erdélyrészi románok passzivitásban maradnak, az anyaországbeliek! pedig aktivitásba lépnek. Ezen a gyűlésen jelen volt a többi közt Popea Miklós, a mostani karánsebesi püspök és Vulkán József, a Kisfaíhidy-Társaság tagja is. A gyűlés a következő határozati javaslatot fogadta el.

Coroian Gyula kolozsvári ügyvéd javaslata:

Tekintve, hogy a román nemzetnek már van politikai programmja, ugyanaz, mely 1848-ban Balázsfalván, a szabadság mezején elfogadtatott, sőt eskü által megerősittetett;

tekintve, hogy e programm, mint olyan, a román nemzet jogos posztulátumainak a jelew körülmények között is megfelel;

tekintve, hogy az akció, mely oly messzire

terjed ki, hogy az Erdélyországban lakö román nemzet részt vegyen a pesti országgyűlésen, ha csak azért is, hogy egy napon uraival barátságos és testvéries megegyezést megkísértsen, egyrészről akként ítéltelik, hogy eredménytelen lesz, másfelől pedig az eljárás az eddigi politikai magatartásai homlokegyenest ellenkezik, sőt az 1848. évi nemzeti programmot sértené;

jelentse ki az értekezlet, hogy mindaddig, mig a román nemzet visza nem helyeztetik mindazon összes jogokba, melyekkel birt, s melyek megilletik, mindaddig, mig a román nemzet egyen jogúnak el nem ismertetik, mely aztán, mint ilyen, saját ügyeit az osztrák-magyar monarkia ügyeivel összhangban organizálni fogja: *követei által a pesti országgyűlésen részt nem vesz,* s egyúttal tiltakozik e nemzeti gyűlés mindazon törvénytelenségek ellen, melyek ellene elkövettettek, és melyek a román nemzettel szemben napról-napra elkövettetnek, s kifejezést ad tiltakozásának a művelt világ előtt.

Babes Vince határozati javaslata:

A magyar korona összes tartományai (Erdély, Bánság) román választóinak képviselői ... élénk és fájdalmas sajnálatukat fejezték ki a szomorú helyzet fölött, melyet a jelen-Régi alkotmány elhibázott és kártékony törvények által, és pedig az Unio törvénye, a nemzetiségi törvény, a közoktatási törvény és a válasz-

tási törvény és ez utóbbi különösen Erdélyre. . . a hazának teremtett; mindezen törvényeik kombinálva, dekretálva és végrehajtva egyetlenegy nemzetiség: a magyarnak rosszul fölfogott érdekében, a helyzet és a kombinációk épp annyira igazságtalanok, mint veszedelmesek, természetes következményeikben az egész hazára nézve, melynek mindnyájunktól mélyen érzett politikai, gazdasági és erkölcsi romlása a világ előtt többé el nem. tagadható;

mindezek folytán a román választók képviselői fölismerték annak szükségességét, hogy a Szent István koronája alatt tartózkodó összes románok egyesüljenek, erőiket egybefűzzék és organizálják — (és Erdély autonómiája is megmaradjon!) — politikai, gazdasági és kiváltképp legkevésbbé figyelembe vett nemzetiségi és kulturális jogaik védelmére.

E védelem megköveteli tőlünk a passzivitást, kivéve a magyarországi és bánsági románokat,^ azért szükségesnek tartjuk, hogy egy kilenc tagból álló bizottság memorandumot dolgozzon ki és szervezze az aktív és a passzív kampányt.

A bizottságot meg is alakították nyomban, s elfogadták a kilenc pontból álló programot, a mely Coroian és Babes. határozati javaslatának anyagából ké-, szült.

Mé ugyanebben az esztendőben (Gyulafehérváron is tartottak a románok nagygyűlést. Ezen a gyűlésen Barit in-György határozati javaslatát fogadták el, a melynek rövidre fogott tartalma ez:

Az értekezlet tagjai becsületszavukkal fogadják, hogy a nemzetiségi programot föntartják és védelmezni fogják. Az értekezlet a megválasztandó képviselőktől elvárja, hogy kerülni fognak minden olyan lépést, mely az *erdélyi nagyhercegség autonóm, jogait* s a román nemzet szabadságát veszélyeztethetné; egyidejűleg föladatuk leend a legnagyobb szívóssággal megmaradni azon az alapon, melyet az 1863-ik évi április 21-én és az 1864. évi január 15-én kelt legfelsőbb parancsok, melyek ..... az ismételten föl térj esztett nemzeti kérvények alapján adott császári Ígéretek tartalmát teszik, az egész nemzet számára kijelöltek.

E határozati javaslat, mint látjuk, az aktivitás alapján áll, a *kisebbségnek* sikerült azonban az ellenkező határoza-

tot, vagyis a passzivitás kimondását provokálni.

Míg a gyulafehérváriak a passzivitást mondták ki, az aradiak ugyanakkor tartott gyűlésükön elég harcias határozatot hoztak: *nemzetiségi szolidaritást* terveztek, a *dualizmusnak* minden lehető törvényes eszközzel való *megostromlását,* mert a dualizmus állja útját annak, híogy a nemzetiségek különleges jogait kiterjeszsze a magyar kormány, s végül a választójog kiterjesztését, különösen ívrdélyre nézve.

Kilenc esztendővel később, 1881-ben újabb tanácskozást tartottak a románok Nagyszebenben, s ezen a, következő programot fogadták el:

1. Állíttassék vissza Erdély autonómiája.

2. Törvény utján hozassék be az oláh nyelv használata, az oláhok által lakott összes területeken ugy közigazgatásilag, mint igazságügyileg.

3. Az oláhok által lakott területeken oláh hivatalnokok alkalmaztassanak; a nem oláhok közül csak olyanok, kik az oláh nyelvet szóban és Írásban tudják és szokásaikat ismerik. A nép

előtt ismeretlen és azt nem. ismerő egyének iiiol-lőztessenek.

4. A nemzetiségi egyenjogúságról szóló törvényjavaslat revidiáltassék és minden törvény lojálisán végrehajtassék.

5. Az oláh nemzetiségi párt törekszik kiküzdeni és fentartani az egyházi és felekezeti iskolák autonómiáját, mint kizárólag nemzeti jellegű intézményeket. Az oláh iskolák és egyéb nemzeti nevelő-intézetek az államkincstártól dotáltassanak, amaz áldozatok arányában, melyeket az oláh nemzetiség vérben és vagyonban a hazának hoz, Törültessenek el mindama törvények, melyek a nemzeti fejlődésnek útját állják.

6. Hozassák be az általános választói jog.

7. Miután az állam java attól függ, hogy az összea polgárok megelégedve legyenek,- miután pedig egyik nemzetiségnek előnyben részesítése és a többieknek elnyomása elégületlenséget szül és kölcsönös gyűlöletet, tehát az oláh nemzeti párt küzdeni fog minden, az állami orgánumok által köz vetetlenül, vagy közvetve tanusitott magatartási törekvés, mint hazaíiatlan cselekedet ellen,

8. A közszabadságok, közigazgatás, közteherviselés kérdésében az oláh nemzeti párt együtt fog működni azokkal, kik a nép érdekeit szivükön, viselik.

9. Mivel a dualizmus kérdése: ma ninos

napirenden a párt erről fen tartja magának nyilatkozatát.

A következő gyűlést 1887-ben tartotta a román bizottság. Ezen a gyűlésen kimondták, hogy memorandumot küldenek a trónhoz és ismét hoztak határozatot a kormánynyal közlendő kívánságok dolgában. Ezek a kívánságok azonban nem voltak olyan természetűek, hogy a kormány tárgyalhatott volna felőlük, ezért aztán 1890-ben ujabb gyűlést tartottak. Itt előterjesztették sérelmeik lajstromát, a mely a következő pontokból áll: A kormány kizár bennünket a parlamentből. A nemzetiségi törvénynyel ellenkező ujabb törvények nyelvünk fejlődésének útját állják. Újságainkat üllözik a bíróságok. Nagy férfiainkat zaklatják. A kormány törvénytelenül és sértő módon avatkozik bele egyházi ügyeinkbe s ezzel zavarja hitéletünket. A magyar sajtó denunciál bennünket a trón, a. kormány és a müveit világ előtt.

Lássuk már most, mi *az* igazság ezekben a vádakban? Azt. mondják, a

kormány zárja ki őket a parlamentből, holott ők mondták ki a passzivitást, mert kifogásolják Erdély unióját és a dualizmust. A nemzetiségi törvónynyel ellenkező törvényt hoztunk: a magyar nyelv tanítása érdekében hozott törvények ezek. A bírósagok üldözik a román újságokat, mert lázítanak és irredentisták. Zaklatjuk nagy íérfiaikat, mert azok követik el a lazítást. A kormány beleavatkozik egyházi ügyeikbe, mert az egyházi vagyonból államellenes politikai agitációra is költenek. A magyar sajtó denuneiálja őket, mert reprodukálja hazaáruló cikkeiket.

Végül bejelentette Lukács László, hogy a trónhoz küldendő memorandum, a melynek megirását az 1887-iki gyűlésen határozták el, készen van.

Ez 1890-ben történt. Tud ott-e erről a gyűlésről a kormány *vagy* nem, azt nem tudjuk most megállapítani, de föl kell tennünk, hogy nem tudott róla, mert a következő esztendőben Szápáry Gyula gróf miniszterelnök, Bethlen András gróf

földmívelésügyi miniszter kezdésére alkudozni kezdett a románokkal. A románok akkor a béke árául ezt követelték:

1. A román nyelv tiszteletben tartása az igazságszolgáltatásban és a közigazgatásban, az alsó- ás felsőfokú hatóságoknál.

2. A román nyelvnek a 1879-iki törvénytől eltérő (vagyis kizárólagos) használata a. népiskolákban,

3. Az erdélyi választási törvény átalakítása a magyarországi cenzus alapján.

4. A görögkeleti egyház csorbítatlan autonómiája a nélkül, hogy a kormány tendeletekkel az egyház belső ügyeibe beleavatkoznék.

5. Lehetővé tétele annak, hogy a románok saját pénzükön középiskolákat állítsanak.

A kormány ezen az alapon természetesen nem állhatott szóba a románokkal, a kik az ő nyelvük jogának kiterjesztését s a magyar nyelvének szűkebbre szorítását kívánták, s egyházi és az egyházon

belül rejtegetett egyéb ügyeikre nézve az állami ellenőrzéstől való teljes fölszabadulást. Lehet, hogy a románok engedtek volna valamit a követeléseikből, de közben aztán kiadták a memorandumot, s ezzel lehetetlenné tettek minden további tárgyalást.

Kellett is hozzá bizonyos naivság, hogy a kormány szóba állt velük, s elhitte, hogy bármilyen megegyezés alapján lehetséges volna a békét helyreállítani köztünk és a románok között, s ezzel a nemzetiségi kérdést megoldani. A ki csak kicsit is ismeri a román mozgalmak természetét és vezetőit, az tudja, hogy minden egyezkedés hiábavaló, esetleg; veszedelmes. Hiábavaló, mert ha ma egy csoporttal megállapodik valamiben a kormány, holnap más csoport áll eléje újabb követeléssel, harmadnap ismét másik. A román népnek nincs látható feje, a kinek hatalma lenne fölötte, s a kit föltétlenül követ, nincsen tehát senki sem följogosítva arra, hogy a nevében tárgyaljon és alkudozzon. De tegyük föl,

hogy lenne egy csoport, a mely rendelkezik az egész néppel. Megegyezhetnénk vele? Szó sincs róla. Valahányszor adnánk, néki valamit, mindig újabb követeléssel állna elő. Ha az egész magyar nemzet fölkerekedne és kivándorolna, még az sem elégítené ki őket. Minden alkudozás és engedékenység célt tévesztett kísérletezés, a mely csak arra jó, hogy gyöngeségünket bizonyítsa a többi nemzetiség szemében is. Ezt mutatja minden eddigi tapasztalásunk.

Lássuk most már az utolsó programot, amely ennek az évnek (1905) az elején adtak ki a Szebenben tartott gyűlésen. A mit ebben követelnek, már nem is vakmerőség, hanem őrültség és sokkal alkalmasabb arra, hogy a román mozgalmak reális voltát kérdésessé tegye, mini, arra, hogy megriasszon bennünket.

Íme, a tizenhat pont:

1. Az 1881-iki programul egészében fönnmarad. Követeljük a román né|)nek$_3$ mint államalkotó politikai egyéniségnek elismerését és etnikai, valamint kulturális fejlődését közjogi intézmények biztosításával a Szent István ko-

rona állami integritásának teljes fentartasa mellett, E közjogi biztosítékok a többi államalkotó nemzetiségre is kiterjesztendők.

2. A haza jól fölfogott érdekében követeljük a hadseregben az egységes vezényleti nyelvet, de az egyes ezrednyelvek hatásosabb respektálását; a két évi szolgálati időt és a magyarosító törekvések megszüntetését a hadseregben is.

3. A nemzetiségek egyenlőjogúsításáról szóló törvény teljes és szigorn végrehajtását, valamint annak és az abba ütköző későbbi törvényeknek a revízióját.

4. A közigazgatásban, igazságszolgáltatásban és iskolai oktatásban különböző nyelvek használatának törvénynyel való biztosítását.

5. A köztisztviselők a nép nyelvét írásban és szóban teljesen birják.

6. Az összes hitfelekezetek teljes autonómiát kapjanak és az állam által segittessenek.

7. Az elemi oktatás ingyenes legyen, a ho! több a román, ott az iskolai nyelv a román legyen. Berzeviczy miniszter javaslata ellen ünneplésen tiltakozunk.

8. Az egyházi házasság kötelező behozatalát és a felekezetnélküliség teljes eltörlését.

9. A községek, megyék teljes autonómiáját azoknak a nyelvterületekre való tekintettel újabb beosztását; a kandidáló *jog* és a virilizmus megszüntetését.

10. Az általános, titkos szavazati jog behozatalát, a kerületek újabb beosztását s a választásoknak a közjegyzőségi székhelyeken való megtartását; a kisebbség képviseleti jogát az országgyűlésen.

1.1. A gyülekezési és egyesülési jog törvényes szabályozását s a teljes sajtószabadságot.

12. Az adórendszer megváltoztatását, a földadó leszállítását, a progresszív adó behozatalát, a legszükségesebb élelmicikkekre kivetett fogyasztási adó megszüntetését.

13. A birtokminimum elidegeníthetetlenségét, a hitbizományok megszüntetését, az állambirtokoknak parcellákban való kiadását. A román vidéken csak románok telepíttessenek.

14. A munkások érdekeinek hathatósabb támogatását, a kizsákmányolástól való megóvást, az állami biztosítás és nyugdíj kötelező behozatalát.

15. Ingyenes orvosságot és orvost a szegényeknek.

16. Az állami erdőknek és legelőknek a nép számára való közvetetlen bérbeadását s az erdőtörvény módosítását.

A magyar faj fensőbbsége.

Valamennyi program, mint láttuk, a magyar fensőbbség ellen irányul, s a fensőbbség külső kifejezője, a magyar nyelv ellen. Belső és közös ügyeinkben egyképpen ellenségei a románok a magyar nyelvnek, s meg is tesznek mindent, a mi tőlük telik, nyelvünk terjedése és a közös intézményekben való térfoglalása ellen. Teljesen kifejezésre jut ez a legutóbbi programjukban is, a melyben nemcsak a magyar nyelv ellen, hanem a német mellett foglalnak állást. Nékik a magyar nyelv nem kell sem az iskolában, sem a katonaságnál, ők a hadsereget németnek akarják és kárhoztatják a mi magyar törekvéseinket. Végre ki kell mon-

danunk, hogy ez számukra új helyzetet teremt.

A. románoknak nem kell a magyar vezényszó, az *állam* nyelve? A magyarok küzdelmének nagyobb célja van, ők az *idegen* nyelv ellen küzdenek. A románoknak inkább kell a német szó, mint a magyar? *Akkor Magyarországra nézve megszűnik a román nemzetiségi kérdés nemzeti, tehát erkölcsi alapja és lesz az egész tisztára hatalmi kérdés.* Tudják-e a románok, mit jelent ez? Látják-e azt az örvényt, a melybe tapasztalatlan, vagy oktalan gyűlölettől vezetett politikusaik juttatták őket?

Ha a magyarországi románok haladni akarnak és nemzeti életet élni, olyan mértékben, mint eddig, akkor szakítaniok kell a bukaresti és bécsi bujtogatókkal és ki kell vetniök magukból az itthon való népbolondítókat. Arra semmiesetre som számíthatnak, hogy Magyarország csak egy mákszemnyivel megtoldja a jogaikat, a míg nem lesznek *becsületes magyar* állampolgárok; akkor sem tehetné ezt, ha

lehetne is szó még el nem nyert jogokról. De ne számítsanak arra sem, hogy a magyarellenes és császárpárti politikájuk révén juthatnak jutalomképpen, jogtalan előnyökhöz. *Magyarországon a magyar nemzet sohasem fog annyira elgyöngülni, hogy a császár akárkit is megjutalmazhasson a magyar nemzet rovására. Elégedetlen, jogaiban rövidséget szenvedő magyar nemzet testén keresztül a román nemzetiség soha egy lépést sem fog előre lenni.* Ha azonban a románok polgári kötelességükhöz képest és a célszerű irányt követve a magyar törvényes törekvéseket győzelemre segítik, akkor — s csakis akkor — biztosítva van az ő exisztenciájuk is.

Fejlődésük föltételeit csak a magyar király adhatja meg, az alkotmányos magyar kormány útján, Bécsbe hasztalanul mennek, onnan hiába várnak akármit. Nincs is, a mit adhatnának nekik, mert a mit az ország egységének és a magyar nemzet föltétlenül szükséges fensőbbségének megóvásával megadhattunk a

nemzetiségeknek, azt meg is adtuk, többet pedig nem adhatunk. Ezzel sem élnek becsületesen.

Mi is voltaképpen a magyar faj szupremációja, a mi ellen oly elkeseredetten küzdenek a románok?

A nemzetiségek egyenjogúsításáról szóló törvény kimondja, hogy Magyarország összes honpolgárai egyenlő jogú tagjai az oszthatatlan magyar nemzetnek; a magyar faj szupremációja nem jelent tehát semmi olyan gyakorlatot, a mi a magyarokra nézve valamelyes előjogokkal járna, csupán a magyar fajnak, s a magyar nyelvnek, mint az állam egysége kifejezésének elismerését. A magyar nyelv nemcsak az állam hivatalos nyelve, hanem — mint az előbb mondottakból következik — az állam egységének kifejezője is.

De van ezen kívül még más jelentősége is a magyar faj fönhatóságának. A természet rendje szerint mindenütt, a hol többen élnek együtt, egyes emberek,

vagy népek, az, a ki közöttük a legerősebb, hivatva, sőt rendelve van arra, hogy a többit vezesse. Ez a vezető szerep Magyarországon csak a magyaroké lehet, kik ezer esztendővel ezelőtt megszerezték, azóta sok vér és sok munka árán megtartották s föl is virágoztatták, a magyaroké, kik nemcsak számbeli túlsúlyban vannak a nemzetiségekkel szemben, hanem kultúra dolgában is, s a kikben az államfenntartó képesség is legteljesebb mértékben fejlődött ki.

A magyar faj szupremáciája rendelésen, jogon és erőn alapszik. Alapjai elég erősek tehát, s nem kell tőle félnünk, hogy a nemzetiségi aknamunka kárt tesz benne. Ha azonban a sors váratlan csapásai, miket az Isten tartson tőlünk távol, mégis azt okoznák, hogy a magyar faj elveszitse vezető szerepét, az végzetes szerencsétlenség lenne, mert a mely pillanatban elveszítené ezt a szerepet, abban a pillanatban elveszítené ambicióját s az élethez való kedvét is. S mi történne ekkor? Kidőlvén Európa békéjének ez erős

oszlopa, talán évszázadokra vége lenne a kontinens nyugalmának.

Az európai politikusok közül igen sokan nyilatkoztak a magyar szupremácia szükséges volta felől. Ezeket nem idézem; idézem azonban az uralkodóház ama egyetlen tagjának a szavait, a ki észrevette és ki is mondta, hogy Magyarországon csak magyar nemzet van. Az uralkodóháznak ez a tagja *István* nádor volt, a ki 1843-ban a főrendek egyik ülésén, a horvátországi illir mozgalmakról szólván, ,ezeket mondta:

— Közelebbi időkig mindazon idegenajku népek, melyek honunkat lakják, magyaroknak tartattak, s ha ezentúl az országban lakó néptöredékek egyenkint külön nemzetiséget követelnek, ugy e hazának eddig élvezett közboldogsága veszélyeztetni fog. Azok közé tartozom, kik azt hiszik, hogy a ki a magyar honban lakik, bármily ajkú legyen, miután ama jogokat s jótéteményeket élvezi, melyeket e haza nyújt: az magyar. Itt nincs más nemzetiség, csak magyar.

Lehetetlen a főherceg-nádor szavai-vainak az 1868-iki nemzetiségi törvény-nyel való rokonságát észre nem venni, de keserűen kell megállapítanunk, hogy a nádor nemes intenciója csak a törvény-ben van meg, a mely minden jogot meg-adott a nemzetiségeknek, s a mi köteles-séget magában foglal, a nemzetiségek azt nem teljesítik. Tisztelet a kivételnek.

Román jellem és műveltség.

Mielőtt a románok politikájáról szólanék, szükségesnek látom, hogy elmondjak valamit a román nép jelleméről és műveltségéről; a megismerés világánál enyhébben fogjuk megitélni egyes cselekedeteiket, a melyekért jellemük ismerése nélkül megvetéssel fordulnánk el íőlünk.

Mint minden népnek, a románoknak jellemére is a történetük tett legnagyobb hatást. A románok a középkorig vándoréletet éltek, vagy jobbágyok voltak, s a mikor végre megtelepedtek, — Erdélyben és Magyarországon, — megmaradtak jobbágyi mivoltukban. Egész életüket az emberi társadalmon kívül élték,

akár vándoroltak, akár jobbágyok voltak, s nálunk csak félévszázzal ezelőtt léptek be a politikai életet élő népek sorába. Ezért van, hogy a román nem ismeri az alkotmányos államban élő polgár jogait és kötelességeit, s maga *Slavici* János, a románok nagy fia mondja a népéről:

— A román embernek a polgári szabadság ismeretlen. A jogait a császár ajándékának tartja, s ha igazságtalanságot szenved, nem a császárt okolja érte, hanem a szolgáit.

A román nép képzeletében az ország, nemcsak Ausztria, hanem Magyarország is, a császár tulajdona, a független felelős miniszterek a császár szolgái, a nemzet pedig csak tűrt tömeg, a melylyel szemben a császár semmire sincsen kötelezve, a mely azonban mindenben tartozik a császár parancsát követni.

A románnak tehát nemzeti önérzete sincsen; nem ambíciója, hogy részese legyen a nemzet hatalmának, mert szolgalelkűsége őt csak a császári trón felé

vonzza, olyan megalázkodással, a milyet csak az ó-kor imperátorai követeltek. De nincsen érzéke az alkotmányosság iránt sem, a mi egyébként természetes is, hiszen a nemzeti önérzet hiánya szinte azonos az alkotmányosság iránt való közönyösséggel, ha a nemzeti önérzetet politikai s nem etnikai értelemben nézzük. Ha ezekhez hozzávesszük, hogy a román nép a művelődésre is alig hajlik, hogy vallásának csak a babonával határos külsőségeit tartja, akkor tisztán áll előttünk a nemzetiségi bajok leghatásosabb előmozdítója, az a gyászos igazság, hogy *a kultúrának nagyon különböző fokán lévő és egymástól erkölcsökben is nagyon különböző népeket nem lehet azonegy törvénynyel kormányozni.* A sajtó szabadsága, a gyülekezés és egyesülés joga, a felekezeti iskolatartás joga, s a közszabadságnak még számos intézménye önként

* Magyarországon a románoknak 14:4 százaléka tud írni és olvasni, utánuk csak a rutének következnek. Romániában 24, Bulgáriában 13 százalék az írni és olvasni tudó románok arányszáma s ezen a színen mozog Ausztriában, Oroszországban, Törökországban és Szerbiában is.

következett az ezer esztendő óta alkotmányos életet élő magyar nemzet karakteréből, de nem egyezik semmiképpen sem a jogokhoz még hozzá nem szokott, ezeket megbecsülni és kellőképpen használni nem tudó román nép karakterével. Ha a magyar nemzet is azt tette volna a románokkal, a mit Románia tesz a Dobrudzsában élő nem-románajkú alattvalóival, hogy kivételes törvényt hoz számukra s nem ad nékik követválasztó jogot, mig az államnak kétségbevonhatatlanul megbízható polgárai nem lesznek, akkor Magyarország nem is tudná, hogy mi a román nemzetiségi kérdés. A magyar nemzet azonban liberális volt és nagylelkű, s szerencsétlenségére olyan néppel szemben is, a mely ezt megbecsülni és meghálálni nem tudja, vagy nem akarja.

A románok magyar és osztrák politikája.

Az ismertetett politikai programokból tudjuk, hogy a románok a magyar faj politikai fensőbbségével és Magyarország magyar jellegével szemben a legmakacsabb ellenállást fejtik ki, s minden időben és minden dologban Ausztriával tartanak — ellenünk. Legvilágosabb bizonysága ennek az a kimutatás, a melyet alább közlünk, s a mely a magyar nyelv alakjában jelentkező magyar állameszme ellen való küzdelmük eredménye.

Ez a kimutatás minden más bizonyítéknál kiáltóbban hirdeti, mennyire hazug a román sajtónak az a vádja, hogy a magyar kormány a románok nyelve ellen

erőszakos politikát követ. Ha csakugyan tette volna, akkor olyan arányúnak kellene lenni a magyarul beszélő románok számának, mint a milyen ma a magyarul nem beszélők arányszáma.

Vármegye	Lakó	Magyar	Román	Nas nem-magyar	Magyarul tud nem magyar %-ban	Románok száma %-ban
Alsó-Fehér	212.352	36.390	166.099	9.753	6.9	78.8
Beszterce-Naszód	119.014	8.475	82.556	28.283	6.8	69.2
Brassó	95.565	31.191	33.483	30.488	28.9	35.7
Csík	128.382	110.963	15.986	1.483	33.8	12.5
Fogaras	92.801	5.159	83.445	4.196	4.6	90.2
Háromszék	137.268	111.755	19.419	1.067	37.8	14.3
Hunyad	303.838	32.316	257.913	14.508	6.2	87.4
Kolozs	204.361	54.781	140.229	9.351	9.6	68.6
Marostorda	178.096	103.105	65.548	9.453	29.9	36.8
Szeben	176.188	8.084	108.418	49.691	7.0	66.0
Szolnok-Doboka	237.134	47.212	180.309	9.613	7.0	76.3
Nagyküküllő	145.138	17.139	61.779	66.220	14 0	42.7
Kisküküllő	109.197	32.491	55.276	21.340	13.5	50.8
Torda-Aranyos	160.579	40.806	116.833	2.940	9.3	72.9
Udvarhely	118.275	112.607	2.838	2.640	55.7	2.5
Arad	329.840	71.894	214.250	43.696	12.2	65.0
Békés	278.731	201.619	6.069	71.043	62.3	2.2
Bihar	527.135	280.220	236.114	10.801	16.8	44.8
Csanád	140.007	103.242	13.982	22.783	47.1	10.0
Krassó-Szörény	443.001	21.439	348.371	93.191	4.8	74.2
Máramaros	309.598	42.403	74.978	192.217	6.9	24.2
Szatmár	340.689	209.935	117.856	12.898	25.1	36.4
Szilágy	207.293	76.482	125.751	5.630	14.3	69.0
Temes	398.010	36.894	162.756	198.860	8.6	46.1
Torontál	590.318	111.8 6	87.662	390.820	12.1	11.4
Ugocsa	83.316	35.702	9.270	32.839	20.1	10.1

Ebből a kimutatásból azt látjuk. hogy minél nagyobb valamely vármegyében a románok arányszáma, annál kisebb a magyaruHudó nem-magyarajkúaké. Míg a tótoktól is lakott Békés 62.3, a részben szász népességű Udvarhely 55.7, a tót-

lakta Csanád 47.1 százalék magyarul beszélő nem-magyar anyanyelvűt mutat fel, a 90.2 százalékban román Fagarasban 4.6, a 84.7 százalékban román Hunyadban 6.2, a 74.2 százalékban román Krassó-Szörényben 4.8 százalék idegenajku tud magyarul. Egész világon hiába keresünk arra példát, hogy a nemzetiségek így elzárkózhassanak az állam nyelve elől!

A románok magyar és osztrák politikájának külső jelenségei azt mutatják, hogy a gyeplőjét Bécsből irányitják. Ez azonban csak látszat, s ha igaz is, hogy a bécsi politika a nemzetek és nemzetiségek egymás ellen való kijátszásával igyekszik valamelyiknek elhatalmasodását, sőt fejlődését megakadályozni, a románoknál nem egészen igy áll a dolog, ök maguk keresik a Bécscsel való összeköttetést, ők maguk ajánlkoznak mindenféle szolgálatra, s éppen azért, hogy szolgálataik jutalmául nemzeti kedvezéseket kapjanak a magyar szupremácia megtörésére. Mint fejletlen erkölcsi felfogású

nép, nem tudják ajánlataikat a becsületesség nézőpontjából megítélni, s ezért megesik rajtuk, hogy a legcsúnyább szerepre kínálkoznak; igaz, hogy szörnyű tévedésüknek mentsége van: az, hogy a szabadságharc idejében valóban használták is őket igen csúf föladatok elvégzésére.

A dinasztiának tett szolgálataik nem maradtak ugyan jutalmazatlanul, de sokáig várakoztatták őket, semmit sem törődve türelmetlenségükkel. Pedig tudhatták volna Bécsben, hogy a ki nem tisztességes szolgálatért vár jutalmat, az nem olyan türelmes, mint a ki becsületes munka díját várja. Az elcsüggedt románok már azt hitték, hogy csalódtak, a mikor a bécsi Ígéreteknek hittek és elkeseredve a csalódáson, elhatározták a román vezetők, hogy ha már maguknak nem tudtak valami jutalmat szerezni, elégtételképpen legalább ártani fognak a magyaroknak meg a szászoknak. Saguna András püspök levelet irt Bécsbe, s elpanaszolta az osztrák kormánynak, hogy

nem akarják őket hűséges szolgálataikért megjutalmazni. Irigykedve mondja el, hogy a szászokat, bár szótszórva élnek, egy közös főhatóság alá egyesítették, ró-lunk pedig ezt írja:

— Az udvarhelyi, most marosvásárhelyi kerület megalkotásánál ugy látszott, mintha a magyar kormány meg akarná jutalmazni a lázadó székelyeket az uralkodó ellen elkövetett árulásért. Ezek nemcsak hogy egy kerületbe kerültek, hanem magyar tisztviselőket is kaptak, ugy hogy a magyar lett náluk a hivatalos nyelv. Sokan panaszkodnak, hogy *a Székelyföldön járván, észre sem veszi az ember, hogy osztrák földön van . . .*

Ez a néhány sor mélyen belevilágít a román lélekbe. E nép, mely szabadságszeretőnek vallja magát, nemcsak szolgálatába áll annak, a ki a szabad magyar nemzetet leigázza, hanem alacsony ösztönével még figyelmezteti is az elnyomót, hogy áldozata tud még lélegzeni, nincsen egészen megfojtva ...

*

Az unió tárgyalása végett összehívott kolozsvári országgyűlés román tagjai 1865-ben. december 19-én különvéleményt terjesztettek a király elé. s azt Írták a többi közt:

— A Magyarországon uralkodó politikai és nemzeti eszmékben nincsen bizalma a román nemzetnek. A románok örökké Erdélyben is az osztrák monarkiában akarnak élni; magyarok semmi esetre sem akarnak lenni . . . Könnyekkel teli szemmel kérjük Felségedet, mentse meg Erdélyt a teljes pusztulástól ...

A király nem hallgatott a. románok kérésére. És ezzel csakugyan megmentette Erdélvt.

Nagyon fáradságos, de fáradozást nem érdemlő munka lenne annak a sok határozati javaslatnak, fölségfolyamodásnak és nyomtatott munkának a tárgyalása, vagy csak megemlítése, a melyben a románok a bécsi centralista csoportnak fölajánlják szolgálatukat. Elég. ha tudjuk, hogy román polgártársaink ve-

tetőinek legnagyobbrészt Magyarország épségének és alkotmányának ellensége, s Magyarország függetlenségét s az Erdély - lyel való uniót nem ismeri el. A magyar kormány és a magyar társadalom csodálatos türelmességéről tanúskodik, hogy e vakmerő kalandor-politikusok közül csak kevesen bűnhődtek érdemük szerint. Brote Jenő statisztikája szerint 1884-től 1894-ig csak negyvennégy politikai port indítottak magyar bíróságok román emberek ellen, s e negyvennégy pörben száznegyvenhárom vádlottat Ítéltek el összesen ötvennégy év, egy hónap és húsz nap szabadságvesztésre és 21.320 korona pénzbüntetésre.

A románok és Románia.

A hivatalos Románia magatartását a magyarországi románokkal szemben Károly király állapította meg, még uralkodásának harmadik esztendejében. Egy olasz diplomatának, a ki a Magyarországhoz való közeledést ajánlotta Romániának, ezt irta Károly király, akkor persze még fejedelem:

— A mi a Magyarországgal való bizalmas szövetséget illeti, tisztában vagyok ennek hasznos voltával, de csak akkor vehetem biztosra *az* ország beleegyezését, ha Magyarország megváltoztatja az erdélyi románokkal szemben követett magatartását. Nincs módomban, hogy megszüntessem azt a rokonérzést, mely a

hegyen innen és a hegyen tul lakó egynyelvű népet összeköti. Jogosan elvárhatom tehát a magyar kormánytól, hogy minden lehetőt megtesz arra nézve, hogy az Erdélyben és a Bánságban lakó két-három millió román panaszai tárgytalanokká váljanak. A magyar kormány nyilt és őszinte kiengesztelési politikája nem magyar alattvalóival szemben: ez lenne segitségem azon az után, a melyre szíveden lépek.

Ebben a levélben megtaláljuk a magvát annak az igazság nélkül való fölfogásnak s annak a felelőtlenségnek is, a melylyel a román kormányok a magyarországi románok dolgát tárgyalják. A hivatalos Románia ma is vádol még bennünket, hogy a magyarországi románokat elnyomjuk, s a Romániában ébren tartott irrendentista mozgalomért nem: vállal felelősséget.

— Nincs módomban, hogy megszüntessem azt a rokonérzést, mely a hegyen innen s a hegyen tul lakó egynyelvű népet összeköti.

Valóban, elmés formája ez a felelősség alól való kibúvásnak!

Más szóval és sokkal őszintébben mondta ugyanezt Bratianu Jon, Károly királynak a politikában első mestere. Bratianu kijelentette Klapkának, a ki a magyar emigráció nevében tárgyalt vele:

— Sohasem juthatunk megegyezésre Erdély dolgában, mert mi ezt az országrészt Magyarországnak át nem engedhetjük. A Kárpátokon tul lakó románok egyesülni akarnak velünk, mi megígértük nekik, hogy támogatni fogjuk őket, s árulás volna, ha átengednénk őket Magyarországnak.

De időközben megváltozott Bratianu véleménye. Belátta, hogy politikája veszedelmes Romániára, nézve, s 1885-ben. mikor a magyarországi irredentistákat kiutasította Romániából, a képviselőházban, — szembeszállva az egész ország véleményével, —- megmondta:

— A Kárpátokon tul.lakó románoknak gyakran megmondtuk, hogy ne erő-

szakolják ránk a politikájukat, mert nekünk semmi szükségünk sincsen rá. A, kik idejöttek, azokat szívesen fogadtuk, a k-k odaát maradtak, járjanak el a. saját érd(> kükben ugy, a hogyan jónak látják. Nékünk az irredentizmus nem szolgál javunkra.

Egy más alkalommal ezt mondta Bratianu a román mozgalmakról:

— Ausztriában (Magyarországon) lakó törzsrokonainkat illetőleg mindaz, a mit magunknak megengedhetünk, egyedül abból áll, hogy nemzeti küzdelmeiket a legjobb kívánságokkal kisérjük és szellemileg hozzájuk csatlakozunk.

A Bratianu politikája nem élt sokáig. Legyőzte Sturdza. Dimitrie kevésbbé mérsékelt magatartásával, mely a nemzeti nagyság álmától elbódult román népnek siókkal jobban, tetszett. Ám őszintén és nyíltan Sturdza is csak akkor mert föllépni, a mikor, nem lévén kormányon, felelősség nélkül tehette. Mint miniszter a legmélyebb titoktartással dolgozott, s hogy elámítsa Magyarországot, gyakran

megtámadtatta magát az országgyűlésen magyarbarát politikájáért.

Hosszasabban kell itt ismertetnem Sturdzának egy 1893-ban elmondott beszédét, a melyben akkor, mint a szenátus tagja, ismertette magyar politikáját, azt,' a melyet most mint miniszterelnök, óvatosan bár, de még követ. A csaknem három órás beszéd magva, ez:

— Románia erejének kettős alapja van: hogy az. országot kompakt román népség lakja, s hogy a határain kivül is románokkal van körülvéve. Hogy királysági] nk románokkal van kürülvéve, annak az a haszna, hogy nem vagynnk közvetlenül kitéve ellenséges népek nyomásának . . . Minél nagyobb a. királyságunkon kivül élő románok ellenálló képessége, annál szilárdabb Románia állása. A királyságot tehát arról az oldalról érheti veszedelem, a hol a románok nemzeti élete gyöngül. . . *Elsőrendű érdekünk ennélfogva, hogy egyetlen román se pusztuljon el a királyságon kívül élők közül.* Nem vagyunk elég erősek ahhoz, hogy

csak egyetlenegy embert is föláldozhatnánk a mieink közül.

Nemcsak Romániának érdeke, hogy románokkal legyen körülvéve, a szomszédos országok is hasznát látják, leginkább Magyarország, mert a románok kultúrelem és szabadságszerető nép. *A magyarok meg akarják semmisíteni a románokat. A gyülekezési jogot s a sajtó szabadságát elkobozták. Börtönbe vetik őket ártatlanul, s középkori barbársággal bánnak velük.* Ha a magyarországi románok hallgatagon tűrnének mindent s megadnák magukat: mit jelentene az? Azt jelentené, hogy nem életképesek. Sürgetem a kormány közbenjárását. *A román laormány figyelmeztesse a magyar kormányt a románok elnyomásának következéseire.* Ne féljünk aromán parlamentben a magyarországi románok dolgát szóba hozni. Ha félünk, ez azt jelentené, hogy leigázott nemzet vagyunk s a török jármot magyar járommal cseréltük el. . .

A következő esztendő a memorandum-pör esztendeje volt. Sturdza ekkor

a bukaresti Akadémián, a melynek már akkor is főtitkára volt, azt ajánlotta, hogy aa Akadémia küldjön üdvözlő telegramot a pör elítéltjeinek, s foglalkozzon alaposan a magyarországi románok helyzetével. Ajánlatát sokan ellenezték, s azi mondták, hogy Magyarországon elég jó dolguk van a románoknak, foglalkozzon az Akadémia inkább az oroszországi románokkal. Ekkor Sturdza ijedten tiltakozott ez ellen:

— A besszarábiai románoknak se iskolájuk, se templomuk, se újságjuk nincsen, — mondotta. — Nékik minden Romániából jövő közeledés csak ártana, de ártana annak is, a ki közéjük merne menni.

Milyen jellemző ez a kijelentés! Mivel tudják, hogy Oroszország nem tűri, hogy nyilvánosan csak szóvá is tegyék román alattvalói dolgát, hogy minden összekötő fonalat karddal vágna ketté, hát meghunyászkodnak, s nyugodtan nézik a pusztulást; s mivel Magyarország szabad állam, a magyar kormány pedig

nagyon türelmes, hát minket szabadon inzultálhatnak az országgyűlésen s hoz-, zánk bármikor jöhetnek népbolonditó' dákoromán urak a román királyságból.

Hasonló volt Sturdza akadémiai esetéhez Gradisteanu Joné, a ki 1890-ben a kamara ülésén patetikus hangon beszélt a magyarországi románok szenvedéseiről, s kijelentette, hogy a mig a, román testvérek jajkiáltása áthallatszik Romániába, addig nem jöhet létre baráti viszony Románia, és Magyarország között. S mikor a szocialista Nadejde Jou közbekiáltott: Beszéljen Besszarábiáról is, ott is olyan rossz a helyzet, akkor Gradisteanu ijedten jelentette ki, hogy -Oroszországgal nincsen még olyan jó viszonyban Románia, hogy fölszólalhatna a besszarábiai románok érde*kében. Ez is érdekes játék: velünk nem lép barátságra, a mig a> románokkal jobban nem bánunk, Oroszországtól pedig nem kérhet jobb bánásmódot, mig barátságra nem lépett vele.

Érdekes szerepe volt Romáma magyar politikájában a kultúr-ligának is.

Mikor megalakult, a román kormány boldog volt, hogy jó közvetítő eszközhöz jutott magyarországi aknamunkájának folytatásához, s néhány éven át a ligával küldette be Magyarországba különböző célokra szánt segítségét, mely évenkint több százezer frankot tett ki. Mikor aztán a ligát az a baleset érte, hogy a rábízott és nemzeti szent célokra szánt pénzből a pénztárosa nagyobb összeget ellopott, akkor a kormány fölmondta a bizalmat néki. Mindazonáltal egy és más dologra ma is fölhasználja, s a vele való szolidaritást csak olyankor tagadja, a mikor kellemetlensége lehetne miatta.

Mielőtt befejezném a Romániáról szóló mondanivalómat, ismételnem kell egy őszinte és bátor román politikus kijelentését, a melylyel egész Románia egyetért, a felelős államférfiak azonban csak titokban. A memorandum-pör esztendejében mondta Panu szenátor, a konzervatív pártnak akkor egyik vezetőtagja a szenátus ülésében:

— Minden román szeretné, ha Er-

délyt meghódíthatnánk; micsoda gyerekség hát, hogy tagadjuk és nem merjük megvallani!

Az a tapsvihar, a mely ez őszinte szavak után kitört, bizonyították, hogy a szenátor urak egyetértenek a szónokkal.

Az összes románok egyesülése.

A mióta Sturdza Dimitrie kitalálta azt az elméletet, hogy Románia sorsa a királyságon kivül lakó románok sorsával össze van forrva, azóta lázasan készítik Romániában ezeknek a rom>ánoknak a statisztikáját. Maga Sturdza is adoct ki ilyen kimutatást 1891-ben *Európa, Oroszország* és *Románia* cimü tanulmányában. Az ő számítása ez: 1860-ban megszámlálták Romániában, illetőleg a két román fejedelemségben 4,421.961 lakost. Mivel ekkortól 1899-ig népszámlálást nem tartottak, a népesség nagyságát csak kombináció segítségével tudta a további időre kiszárai tani. A kombináció alapja az, hogy *egy* adófizető egyenlő *hét* lakóval,

s e szerint 1870-ben 4879,953, 1880-ban 5,278.531, 1890-ben pedig 6,125.425 lakója volt Romániának. Ezt a számítást igy folytatja Sturdza: *Bulgáriában* lakik 50.000 román, *Bukovinában* 190.000 román, *Szerbiában* 150.000 román, *Törökországban* 800.000 román, *Bcsszarábiában* 1,000.000 román, *Görögországban* 30.000 román, ehhez hozzájön a Magyarországon, lakó 3,000.000, s lesz az összes románok száma 11,615.425. Sturdza azonban kiegészítette ezt 12.000.000 millióra.

Lássuk már most, hogy hogyan ált meg ez a számítás az igazság tüzében?

Mindenekelőtt megállapítjuk, hogy Románia lakóinak száma 1890-ben nem volt 6,125.425, mert az 1899-iki népszámlálás szerint is csak 5,956.690, s ebből még le kell számítanunk külföldiekre, honosságot nem nyert zsidókra és más felekezetűekre, s végül román honosságú, de nem román anyanyelvű polgárokra annyit, hogy a megszámlált népességből legföljebb 5,200.00 román marad.

A többi országra nézve így áll a számadás:

Magyarország	2,780.000
Ausztria	230.000
Törökország	300.000

Az Oroszországban, Szerbiában, Görögországban és Bulgáriában laikó románok *egyáltalában nem, számítanak,* mivel ezek már nem románok, s nem számíthatunk a törökországiakból sem háromszázezernél többet, mert a mi ezen fölül van, az sem román már. A románok száma tehát — becsületes számitás szerint — nem több, mint nyolc és félmillió.

Arra nézve, hogy hogyan élnek a különböző országokban lakó románok, igen jó adataim vannak. Az *oroszországiakról* román forrásból ezeket tudom: Román könyvet csak nagyon kivételes esetekben szabad bevinni Oroszországba. Az orosz kormány az összes román iskolákból kitiltotta a román nyelvet. Az iskolásgyermekeknek még szünetközben sem szabad románul beszélniök. Román olvasókört nem szabad alakítani. Román

újság nem jelenhet meg. Román liturgia nincs. A román nyelvet mindenütt és minden eszközzel üldözi az orosz kormány. Román újságot az országba behozni és Oroszországban román nyelvű könyvet kiadni — tilos. A román neveket oroszossá kell tenni; Floarea Floroff lesz, Grisca Griscoff, és így tovább. így élnek a románok Oroszországban.

Szerbiában, mint Nikolajevics Szvetomir miniszterelnök mondta 1894-ben, csaknem hasonló helyzetben vannak. A szerb kormány az összes iskolákat államosította... A románoknak nincs külön iskolájuk, nincs sajtójuk és nemzetiségi politikát sem csinálhatnak. Szerbián kívül lakó rokonaikkal nem érintkezhetnek s a szerb nyelv ismerete nélkül meg sem élhetnek. Ha tiltakoznának beolvasztásuk ellen, Szerbia azzal felelne, hogy Románia is ugyanazt teszi nem-románajku polgáraival.

Bulgáriában és Görögországban szintén el van zárva előlük a nemzetiségi politika útja. Se templomuk, se iskola-

juk, se sajtójuk. Csak Törökországban tudnak boldogulni a népek nagy vegyülékében és Bukovinában, a hol a rutének ellen használja őket faltörő kosnak az osztrák kormány.

Ha ezt a helyzetet látjuk, megnyugvással állapíthatjuk meg, hogy Dákorománia kulcsa a tengerbe esett. Az összes románok egyesüléséről szó sem lehet már, mivel a román királyságon és Magyarországon kivül mindössze félmillió román él nemzeti életet. Hogy a románok nem akarják ezt meglátni, hogy ragaszkodnak a tizenkét milliós számhoz s a magyar fajjal szemben való számbeli túlsúlyhoz, s nem akarnak lemondani Nagy-Románia, tervéről, az minket többé nem aggaszthat. Legföljebb annyiban érdekelhet bennünket, mivel ennek a közös törekvésnek befolyása van a magyarországi románok magatartására is, még pedig olyan nagy, hogy jogosan sorolhatjuk a magyarországi románok nemzetiségi politikájának sarkpontjai közé. A dákoromán jelszó: *Románia kiterjesz-*

tése a Dnyesztertől a Tiszáig s a Pindustól a Kárpátokig ma is izgat még sok román agyvelőt. Sokan azonban még nem valamennyien, ezt nem szabad elfelejtenünk. A román népet el kell választanunk a vezetőitől, ezt maguk a józanabb románok is követelik, s ezt meg is kell tennünk. *Nincsen olyan hűséges és ragaszkodó nép, a melyet a folytonos bizalmatlankodás és gyanúsítás hűtlenségbe ne kergetne.* Azokkal, a kik az árulás bűnébe esnek, bánjon el az igazságszolgáltatás, de ne állítsuk a vádlottak padjára a népet is, a mely nem is tudja, hogy mit tesznek a vezetői, vagy legalább megítélni nem tudja.

Ezzel be is fejezhetném tanulmányomat, de tartozom még azzal, hogy levonjam a következtetést az elmondottakból.

A magyar nemzet szívére tett kézzel elmondhatja, hogy mindent megtett a nemzetiségek jóvoltáért, a mit legszentebb javainak veszélyeztetése nélkül megtehetett. Ha ez nem elégíti ki őket,

ha ez még kevés ahhoz, hogy helyreállítsa a nyugalmat, s ennek főfeltételét: a magyar faj fensőbbségének elismerését, akkor nem a jogok és szabadságok elégtelen voltában, hanem máshol van a hiba, tudjuk is, hogy hol, de egyelőre nem segíthetünk rajta.

A nemzetiségi kérdést a vele szorosan összefüggő egyéb dolgoktól elszigetelten nem lehet megoldani. A faji szupremácia, a mi körül az egész forog, olyan mint a nagyhatalmi állás: nem proklamálás által megy át a köztudatba, hanem azzal, hogy valóban megvan. Hiába mondjuk mi a nemzetiségeknek és a világnak, hogy ebben az országban a magyar állam az ur, nem hiszik el, mert nem. látják. Hogy is hihetnének olyan állam függetlenségében, a melynek gazdasági és politikai élete nem önálló, hadserege nem nemzeti, külső képviselete pedig nemcsak nyelvét, hanem közjogi állását is elhomályosítja! És hogy hihetnének olyan faj szupremáciájában. mely nem tudja a nyelvét a saját intézményeiben

sem mindenhol érvényre juttatni, s u melynek értelmiségének jelentős része exisztenciális okból kénytelen a nemzeti élet minden külső megnyilvánításáról lemondani? Valameddig ez az igazságtalan és félszieg helyzet meg nem változik, nem érhetjük el fajunk szupremáciájának elismerését.

Nem tartozom azok közé, kik a magyar faj beolvasztó, sőt ellenálló képességét tagadják, s nemzetünk jövője felől a reménytelenség igéit hirdetik. Én hiszek nemzetünk nagy jövőjében és hirdetem is gyönge szómmal és erős hitemmel, de hirdetem azt is, hogy a nemzetiségi kérdés állandó szemmeltartása mellett mégis csak közjogi és gazdasági helyzetünk fejlesztése és erőnknek a külső politikában való éreztetése a sürgősebb feladat. Ha a nemzetiségek látni és érezni fogják, hogy Magyarországon valóban a magyar nemzet az ur, hogy boldogulásuknak, jólétüknek, egész exisztenciájuknak kulcsa a magyar nemzet kezében van; ha látni fogják, hogy ez az: ország önmagáé és ha-

talmában van minden érette elkövetett jót megjutalmazni és minden ellene elkövetett vétséget megtorolni, s ha az idegen államok is észreveszik, hogy ki az országunkba átnyújtja a kezét, az véresen húzza vissza, akkor, igenis akkor lesz nagy ez a nemzet. Erre kell első sorban törekednünk, ebből aztán önként következik a faji szupremácia,, a mi nem fundamentális része a nemzeti államnak, hanem betetőzése.

TARTALOM.

Oldal

Bevezetés 5
Román politikai programok 9
A magyar faj fensőbbsége 31
Román jellem és műveltség 39
A románok magyar és osztrák politikája 43
A románok és Románia 51
Az összes románok egyesülést 61